

อนาคตสังคมไทยภายใต้อำนาจตุลาการ

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์¹

บทคัดย่อ

การวิเคราะห์ในประเด็น "เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน" ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของการเมืองวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มชนชั้นนำในสังคมไทยได้ชัดเจนมากขึ้นใด แม้ว่าการขยายอำนาจตุลาการเข้าสู่พื้นที่การเมืองจะเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ในโลก แต่การประกอบสร้างขึ้นมาของ "ตุลาการภิวัตน์" ของแต่ละสังคมก็มีความแตกต่างกันตามบริบทของสังคมนั้น "ตุลาการภิวัตน์" ของสังคมไทยเป็นกระบวนการที่ประกอบกันขึ้นมาจากวัฒนธรรมการเมืองเดิมกับเงื่อนไขทางการเมืองของการต่อสู้ทางการเมืองของชนชั้นนำไทย

คำสำคัญ: อำนาจตุลาการ, สังคมไทย, การเมือง

1 ดร., ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ 50200. E-mail: attachak@hotmail.com

The Future of Thai Society under Judicial Power

Attachak Sattayanurak²

Abstract

The analysis of “when the judiciary rules the land” can fulfill the changing of cultural politics which relates to the elite groups in Thai society. Even though the expansion of judicial powers into core politics occurs in many countries but the construction of “judicial activism” depends on the social context. Judicial activism in Thai society has been constructed from political culture and political conditions in power competing of Thai elite groups.

keywords: Judicial Power, Thai Society, Politic

2 Ph.D., Professor, Department of History, Faculty of Humanities, Chiangmai University 50200 E-mail: attachak@hotmail.com

1.

ความเรียงที่จะกล่าวต่อไปนี้เป็นส่วนสรุปท้ายการสัมมนาวิชาการเรื่อง “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน” ในวันที่ 22 เมษายน 2559 ณ ห้อง LB 1201 คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ผู้เขียนขอขอบพระคุณวิทยากรทุกท่าน และต้องขอภัยไว้ ณ ที่นี้ด้วย เนื่องจากผู้เขียนไม่สามารถจะหยิบยกประเด็นต่างๆ ที่แต่ละท่านได้นำเสนอมาร้อยเรียงเป็นกรอบโครงใหญ่ที่เหมาะสมครอบคลุมได้ทั้งหมด

นอกจากการพยายามจะสรุปย่อความจากวิทยากรแล้ว ผู้เขียนได้นำเสนอข้อคิดเห็นบางประการเพื่อจะทำให้เพิ่มมุมมองต่ออนาคตของสังคมไทยที่กำลังเคลื่อนไหวภายใต้อำนาจของตุลาการ/ตุลาการภิวัตน์ แน่นอนว่าความตื่นขึ้นที่ปรากฏเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนแต่เพียงผู้เดียว

2.

"ตุลาการภิวัตน์" เป็นปรากฏการณ์สำคัญทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงสามสี่ทศวรรษที่ผ่านมา ในด้านหนึ่งกล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากความพยายามจะปรับตัวของระบอบการปกครองประชาธิปไตย อาจารย์ทามาตะได้อธิบายไว้ว่า

"เป็นประชาธิปไตยแบบควบคุมตามรัฐธรรมนูญ คือจำกัดบางอย่าง ควบคุมบางอย่าง ตามแนวความคิดนี้ เขาถือกันว่าเสียงข้างมากไม่สำคัญเท่าไร เสียงข้างน้อยก็สำคัญเหมือนกัน ต้องปกป้อง"³

ความเปลี่ยนแปลงของการจัดความสัมพันธ์ทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ศาลรัฐธรรมนูญจึงเกิดขึ้นเพื่อป้องกัน

3 สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: โยชิฟูมิ ทามาตะ-ประชาธิปไตยไทยกับตุลาการภิวัตน์” (22 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65384>

เสียงข้างมากไปกดขี่ข่มเหงเสียงข้างน้อย หรืออีกนัยยะหนึ่ง ก็คือการป้องกันผู้นำ จะทำลายประชาธิปไตย จึงต้องมีศาลรัฐธรรมนูญ แต่ในการสร้างศาลรัฐธรรมนูญ เพื่อปกป้องเสียงข้างน้อยไม่ได้หมายถึงเสียงข้างน้อยที่มีอำนาจ แต่หมายถึง เสียงข้างน้อยที่อ่อนแอ เช่น ชนกลุ่มน้อยด้านภาษา ศาสนา ชนชาติ

กล่าวได้ว่า "ตุลาการภิวัตน์" เกิดขึ้นและมีความหลากหลาย ในสองสาม ทศวรรษที่ผ่านมา อาจารย์สมชาย ปรีชาศิลปกุล⁴ ได้เน้นให้เห็นถึงกระบวนการ ที่ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าตุลาการภิวัตน์ (ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Judicialization of Politic) เป็นปรากฏการณ์ที่ศาลต้องขยายบทบาทเพิ่มมากขึ้นและเกิดขึ้นในระดับ โลกตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา

"เพราะในหลายประเทศพบกับปัญหาเผด็จการของผู้ปกครองที่มา จากการเลือกตั้ง เพราะฉะนั้น หลังสงครามโลกครั้งที่สองมีผลงาน ของฝรั่งจำนวนมากชี้ให้เห็นการเกิดขึ้นของศาลรัฐธรรมนูญ รวมถึง มีคำตัดสินของศาลที่ขยายประเด็นต่างๆ อย่างกว้างขวางทั้งประเด็น เรื่องสิ่งแวดล้อม ประเด็นเรื่องชนพื้นเมือง ประเด็นเรื่องการคุ้มครอง ประโยชน์สาธารณะต่างๆ"

แม้ว่างานส่วนใหญ่จะใช้คำว่า Judicialization of Politic แต่ไม่ได้มี ความหมายเหมือนกันและไม่ได้ทำหน้าที่จัดการสังคมการเมืองเหมือนกัน ดังนั้น หากต้องการจะเข้าใจตุลาการภิวัตน์หรือ Judicialization จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจ ความเฉพาะของโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ในแต่ละสังคม แม้ว่าด้านหนึ่งจะมีกรอบกว้างๆ ว่าตุลาการเข้ามายุ่งกับการเมือง แต่ในอีกด้านหนึ่ง ความแตกต่างของการเข้าไปยุ่งหรือความสามารถที่จะเข้าไปเปลี่ยนแปลงการเมือง นั้นขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่การเมืองและวัฒนธรรม

4 สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: สมชาย ปรีชาศิลปกุล-กำเนิดและความพลิกผันของการเมืองเชิงตุลาการ” (25 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65432>

อาจารย์ทามาตะได้ชี้ให้เห็นถึงการพลิกผันของความคิดเรื่องตุลาการภิวัตน์ โดยยกตัวอย่างว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องมีการเลือกตั้ง แต่เมื่อฝ่ายที่แพ้การเลือกตั้งไม่ยอมแพ้ก็ได้หันมาใช้กลไกทางด้านศาลมากขึ้น และ

"กลายเป็นเรื่องที่ศาลเข้ามาแทรกแซงเรื่องที่เป็นปัญหาการเมือง คือ สมัยก่อนถือว่าเป็นเรื่องที่รัฐสภา หรือคณะรัฐมนตรีต้องตัดสินใจ แต่ว่าปัญหาเดียวกัน พอมาเป็นสมัยปัจจุบันกลับไม่ใช่ฝ่ายบริหาร นิติบัญญัติ แต่ให้ศาลตัดสิน คือ คนที่ตัดสินนั้นไม่ใช่เนกการเมือง หรือผู้แทนประชาชนแล้ว แต่เป็นศาลมากขึ้น และไม่ใช่ที่เมืองไทย เท่านั้น แต่เกิดหลายประเทศ เดิมเรื่องการคลัง การต่างประเทศ การกระจายรายได้ การป้องกันประเทศ ศาลไม่ยุ่ง แต่ว่า 30 – 40 ปีที่ผ่านมา ศาลหลายประเทศ ไม่ใช่แค่ที่เมืองเท่านั้น ศาลเริ่มตัดสิน เริ่มแทรกแซงเรื่องเหล่านี้ แต่ว่าจริงไม่จริงไม่ทราบ นักนิติศาสตร์ระบุว่าอย่างน้อยมีเรื่องการกระจายรายได้ที่ศาลที่ไหนไม่เคยแทรกแซง แต่ที่นี่ได้แทรกแซงแล้ว"⁵

การเมืองที่เคลื่อนเข้ามาสู่ "ตุลาการภิวัตน์" จึงเป็น "การสร้างระบบการปกครองที่ตัวเองจะได้เปรียบหรือไม่ เช่น ร่างรัฐธรรมนูญสร้างระบบการเลือกตั้งใหม่ นี่เป็นฝีมือของเสียงข้างมากหรือเปล่า ก็เปล่า เพราะคนที่สร้างหรือร่างรัฐธรรมนูญมีแต่เสียงข้างน้อยเท่านั้น คือเสียงข้างน้อยสร้างเอง ทำลายเอง แล้วก็สร้างใหม่เองอีก โดยมีเป้าหมายอย่างเดียวเพื่อรักษาอำนาจ ... เขาจะสถาปนาเผด็จการเสียงข้างน้อย แต่เขาอ้างว่าต้องต่อต้านเผด็จการเสียงข้างมาก... จึงเพิ่มอำนาจให้กับฝ่ายที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งประชาชนจะตรวจสอบหรือควบคุมไม่ได้ สุดท้าย คือเผด็จการเสียงข้างน้อยน่ากลัวกว่า"

5 สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: โยชิฮิโตะ ทามาตะ-ประชาธิปไตยกับตุลาการภิวัตน์” (22 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65384>

อาจารย์ สายชล สัตยานุรักษ์⁶ ได้เพิ่มมุมมองทางประวัติศาสตร์ในการอธิบายการเกิดขึ้นของ "ตุลาการภิวัตน์" ที่สามารถสร้างเผด็จการเสียงข้างน้อยได้ โดยพิจารณาจากเงื่อนไขปัจจัยภายในสังคมไทยว่ามีความเป็นมาอย่างไร และทำไมจึงเป็นเงื่อนไขปัจจัยที่ในที่สุดแล้วก่อให้เกิด "ตุลาการภิวัตน์" ขึ้นมาได้ อาจารย์สายชลได้เน้นว่า "ตุลาการภิวัตน์เกิดขึ้นได้และมีความชอบธรรมในสายตาชนชั้นกลางไทย เนื่องจากวัฒนธรรมทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมทางความคิดที่สั่งสม...ไม่ใช่วัฒนธรรมที่หยุดนิ่งตายตัว มีการปรับตัว มีพลวัต"

อาจารย์สายชลได้นำเสนอให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมทางการเมืองโดยเฉพาะวัฒนธรรมทางความคิดที่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างชุดความคิดของชนชั้นนำและการสร้างวัฒนธรรมความคิดของชนชั้นกลาง กล่าวคือ ชนชั้นนำไทยนับตั้งแต่การสร้างรัฐสมัยใหม่ได้สร้างวัฒนธรรมที่เน้นผู้ปกครองต้องเป็น "คนดี และมีเมตตา กรุณาต่อราษฎร" พร้อมกันนั้น ภายหลังจากการขยายตัวอย่างรวดเร็วของชนชั้นกลาง ซึ่งรู้ทั้ง "อำนาจ" และ "อิทธิพล" ความคิดเรื่อง "ผู้ปกครองเป็นคนดี" หรือ "เลือกตั้งคนดีเป็นผู้ปกครอง" ก็มีความสำคัญมากขึ้น เพราะชนชั้นกลางได้อาศัย "คุณธรรมของผู้ปกครอง" เพื่อกำกับการใช้อำนาจ และอาศัยการเลือกตั้งเพื่อเปลี่ยนตัวผู้นำที่เป็น "คนไม่ดี" (ใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว) พร้อมกันนั้นก็ต้องการ "ฟังพระบารมี" ในการกำกับตรวจสอบการใช้อำนาจของผู้นำ และการแก้ไขวิกฤตทางการเมือง ชนชั้นกลาง (รวมทั้งนายทุน) จึงสนับสนุนการเสริมสร้าง "พระราชอำนาจนำ" และ "ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ตุลาการภิวัตน์ จึงเกิดจาก "ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" แบบใหม่อย่างเห็นได้ชัด ดังที่ได้เน้นไว้แล้วว่า "ชนชั้นกลางเองขาดกลไก ขาดสถาบัน ขาดโอกาสที่จะต่อสู้ต่อรองกับผู้ปกครองที่ใช้อำนาจเผด็จการ ไม่ว่าจะมาจากการรัฐประหารหรือการเลือกตั้งก็ตาม ทำให้เขา

6 สำนักข่าวประชาไท, "เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: สายชล สัตยานุรักษ์-มรดกประวัติศาสตร์จุดกำเนิดตุลาการภิวัตน์" (23 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65406>

เน้นการปกครองโดยคนดี เมื่อผู้ปกครองเป็นคนไม่ดี ชนชั้นกลางก็จะให้ความสำคัญกับการเลือกตั้ง เพื่อเปลี่ยนตัวผู้นำมาเป็นคนดี หรือถ้าผู้นำที่เป็นคนไม่ดี ไม่ยอมลงจากอำนาจง่ายๆ เขาก็จะพึ่งพระบารมี ซึ่งเป็นวิธีที่ชนชั้นกลางใช้ในการกำกับตรวจสอบผู้นำ”

การอธิบาย “มรดกทางประวัติศาสตร์และการบังเกิด “ตุลาการภิวัตน์” ในรัฐไทย” ของอาจารย์สายชล ได้ทำให้เห็นได้ว่าไม่มีปรากฏการณ์ใดเกิดขึ้นในสุญญากาศ หากแต่เป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกลุ่มต่างๆกับเงื่อนไขทางสังคมการเมืองที่แวดล้อมพวกเขาอยู่ ซึ่งอาจารย์สายชลได้ทำให้เห็นได้ว่ากว่าที่จะบังเกิดเป็น “ตุลาการภิวัตน์” นั้น ได้มีกระบวนการสร้างวัฒนธรรมที่รองรับการบังเกิดขึ้นไว้ในหลายระดับและหลายมิติ

อาจารย์กฤษณ์พชร⁷ ได้เสริมให้เข้าใจได้มากขึ้นว่าทำไมจึงเป็น “ตุลาการ” หรือทำไม “ตุลาการ” จึงถูกเลือกให้ทำหน้าที่ “ตุลาการภิวัตน์” โดยแสดงให้เห็นถึงพลวัตรของกระบวนการการสร้างอัตลักษณ์ตุลาการที่เชื่อมต่อกับสถาบันพระมหากษัตริย์ จากเดิมที่เป็นเพียงกลไกรัฐธรรมนูญ (ตึกก็ไม่มี ส่วนก็ไม่มี) ก็เปลี่ยนมาสู่การสร้างอัตลักษณ์ตุลาการที่เป็น “คนดี ผู้ดี ผู้รู้ ความจงรักภักดี”⁸

หากพิจารณาเพิ่มเติมจากที่อาจารย์กฤษณ์พชร ได้อธิบายไว้อย่างดีแล้ว ก็กล่าวได้ว่า การเกิดอัตลักษณ์ตุลาการซึ่งเป็นการต่อสู้ในระบบความสัมพันธ์ทางสังคมการเมืองระหว่าง “ตุลาการ” นั้นกับการเมืองวัฒนธรรมของสังคม กล่าวคือ ในช่วงการเปลี่ยนมาเป็นรัฐสมัยใหม่นับตั้งแต่รัฐธรรมนูญาสีทิวาชัยมาจนถึงรัฐในปัจจุบัน การสร้างสังคมที่กำหนดและกำกับระบบและความหมายของความสัมพันธ์ทางการเมืองวัฒนธรรมอาจจะเรียกได้ว่าเป็นกระบวนการ making a

7 สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่: กฤษณ์พชร โสมณวัตร-การประกอบสร้างอัตลักษณ์ตุลาการไทย” (26 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65447>

8 โปรตุ กฤษณ์พชร โสมณวัตร, “อำนาจแห่ง ‘อัตลักษณ์’ ตุลาการ” นิตยสารสังคมศาสตร์ 7, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2557).

moral society ที่ทุกรัฐสมัยใหม่ก็จะสร้างให้เกิดขึ้น รัฐใหม่จะต้องสร้าง moral society ขึ้นมา กรณีประเทศญี่ปุ่นสร้างแบบหนึ่ง ไทยเราสร้างแบบหนึ่ง แต่เนื่องมาจากความต่อเนื่องของรัฐไทยมีสูงมากเพราะไม่มีการแตกหักทางความคิด จึงทำให้ชนชั้นนำไทยที่เริ่มเป็นผู้ก่อสร้างรัฐใหม่ในช่วงรัชกาลที่ 5 ได้สร้าง moral สร้างสังคมที่เป็นจริยธรรมแบบพุทธศาสนา

ภายใต้กระบวนการทางการเมืองวัฒนธรรมเช่นนี้ จึงส่งผลให้ตุลาการจะต้องยึดโยงตัวตน/ตัวเองเข้ากับพุทธศาสนา รวมทั้งยึดโยงเข้ากับ manner หรือมารยาทแบบผู้ดีที่ถูกสร้างขึ้นมา รวมทั้งเป็นผู้รู้ในกฎหมาย และในท้ายที่สุดส่วนที่ถูกเน้นสำคัญที่สุดอันเป็นปฏิสัมพันธ์กับการเมืองช่วงหลัง ได้แก่ ความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ ดังนั้นความเป็นคนดี ผู้ดี ผู้รู้ ความจงรักภักดีจึงอยู่ในกรอบศาสนาพุทธเป็นหลัก จึงไม่ได้เกิดขึ้นลอยๆในสูญญากาศ หากแต่เป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างตุลาการกับสังคมการเมืองที่ดำเนินต่อเนื่องมา และการสร้าง “อัตลักษณ์” ตุลาการเช่นนี้ก็ได้รับการยอมรับจากประชาชนคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ซึ่งอาจารย์ปิยบุตรได้อธิบายว่าเพราะทำไมจึงเกิด “ตุลาการภิวัฒน์” ได้ ก็เนื่องจาก “สังคมเชิดชูศาล”

อาจารย์สมชายได้นำเสนอการทำความเข้าใจ “ตุลาการภิวัฒน์” ให้ไปติดกับดักของอัตลักษณ์ “ตุลาการ” ที่สัมพันธ์กับกระบวนการตุลาการภิวัฒน์ตามที่อาจารย์กฤษณ์พชรศึกษาไว้ด้วยการนำเสนอความหมายใหม่ของ “ตุลาการภิวัฒน์” โดยมองที่ “ความพลิกผันทางการเมืองเชิงตุลาการ” ที่เกิดขึ้นในหลายๆ ประเทศ ที่สำคัญได้เริ่มต้นด้วยการยกตัวอย่างงานของ Tom Ginsburg ที่เป็นการมองเพื่อทำความเข้าใจเชิงสังคมศาสตร์เพื่อเข้าใจความหมายของ “ตุลาการ/ตุลาการภิวัฒน์” ในบริบทของสังคมการเมือง โดยเน้นว่า “การทำให้สถาบันของตุลาการถูกพิจารณาในฐานะของ Political being หมายความว่า เป็นสิ่งมีชีวิตทางการเมืองแบบหนึ่ง การมีตัวตนทางการเมืองอาจจะดีหรือไม่ดีก็ได้ ซึ่งจะต่างจากการใช้คำว่าตุลาการภิวัฒน์ที่ตีความหมายไปในทางวิเศษอย่างยิ่ง

งอกงามอย่างพิเศษ ซึ่งผมคิดว่ามันไม่ค่อยที่จะชอบคำนี้สักเท่าไร ในฐานะที่เป็น Political being ผมคิดว่าเป็นงานที่ทำให้เราเห็นบทบาทของตุลาการที่แตกต่างกันออกไป"

พร้อมกับการเสนอมอง/เปลี่ยนความหมาย "ตุลาการภิวัตน์" ให้กลับมาอยู่ในกรอบของ Political being อาจารย์สมชายก็ได้เสนอมุมมองที่ "พลิกผัน" ด้วยการเลือก "งานศึกษาทำให้เห็นถึงความพลิกผันของการเมืองเชิงตุลาการได้" ในหนังสือเรื่อง The Judicialization of Politics in Asia ของ Björn Dressel ที่อาจจะแปลเป็นไทยได้ว่า "การเมืองเชิงตุลาการในเอเชีย" อาจารย์สมชายได้หยิบประเด็นการจัดแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างตุลาการกับการเมืองในแต่ละประเทศของหนังสือมานำเสนอว่า "การแบ่งทำให้เห็นว่าเวลาแนวความคิดเรื่องบทบาททางตุลาการที่ขยายอย่างกว้างขวางมันสามารถพลิกผันไปได้หลายแบบ เขาทำให้เห็นเป็น 4 แบบด้วยกัน โดยเขาดูเงื่อนไขจากความเป็นอิสระของศาลเป็นแกนตั้งว่ามีความเป็นอิสระมากน้อยแค่ไหน ส่วนแกนนอนดูว่า ศาลเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองมากน้อยขนาดไหน...เป็นการแบ่งที่...จำแนกให้เห็นบทบาทของศาลที่ขยายตัวมากขึ้นในโลกสมัยใหม่ ถ้าจะเอาประเทศที่มีความเป็นอิสระสูง...ญี่ปุ่นกับมาเลเซีย เกาหลี อินโดนีเซีย และฟิลิปปินส์ แสดงบทบาทแตกต่างกัน ในญี่ปุ่นกับมาเลเซีย ผู้เขียนเสนอว่าศาลไม่ค่อยแสดงบทบาทมากเท่าไร เรื่องการเมืองศาลจะไม่เข้าไปยุ่ง ในขณะที่ประเทศที่ศาลมีความเป็นอิสระอย่างสูงแล้วศาลแสดงการมีบทบาทอย่างมากเกิดขึ้นในเกาหลี อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ เราอาจจะเห็นว่าศาลเกาหลีตัดสินลงโทษอดีตผู้นำเผด็จการ ศาลของฟิลิปปินส์เด่นในเรื่อง Gender ในขณะที่ประเทศที่ศาลมีความเป็นอิสระต่ำอย่างในกัมพูชา ศาลไม่แสดงบทบาทอะไรมาก ในส่วนของเมืองไทย ศาลมีความเป็นอิสระต่ำแต่มีบทบาททางการเมืองสูง นี่คือการที่ทำให้ผู้พิพากษาเข้าไปอยู่ในแวดวงทางการเมือง"

อาจารย์สมชายได้เน้นด้วยว่า "ผมคิดว่าถ้าเริ่มต้นด้วยการขยายพรมแดนการรับรู้ความเข้าใจเรื่องบทบาทของตุลาการในโลกสมัยใหม่ นี่คือการพรมแดน 4 แบบ

ซึ่งนักวิชาการได้เสนอมา แม้จะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยแต่ก็เป็นต้นแบบที่จะ
ทำความเข้าใจตุลาการได้กว้างขวางมากขึ้น"

แม้ว่าอาจารย์สมชายจะมองเห็นว่า "ตุลาการภิวัตน์ในโลกปัจจุบันเป็น
อิทธิพลที่มาจากภายนอก" แต่ก็เสนอว่าจำเป็นต้องเข้าใจจากสังคมพื้นที่นั้นๆ ซึ่ง
ได้ย้าไว้ในส่วนสรุปสุดท้ายว่า "แต่ทั้งนี้ไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทุกแห่ง
มันจะเกิดขึ้นได้ต้องขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน หรือถ้าพูดให้เฉพาะก็คือตำแหน่งแห่ง
ที่ของสถาบันตุลาการ และบริบทการเมืองภายใน มีส่วนต่อการผลักดันให้เกิดการ
เปลี่ยนแปลง ... ในสังคมไทยสถาบันศาลยุติธรรมมีระบบปิด ใกล้ชิดกับสถาบัน
จารีต ยอมรับระบบอำนาจนิยม ในเมืองไทยสถาบันตุลาการที่เป็นอยู่อย่างยาวนาน
มีลักษณะเด่นๆ เช่นนี้ เพราะฉะนั้น เมื่อศาลยุติธรรมเข้าครอบงำศาลรัฐธรรมนูญ
จึงทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า "ขึ้นต้นเป็นลำไม้ไผ่ พอเหลาลงไปกลายเป็นตุลาการเป็น
ใหญ่ในแผ่นดิน"

การทำความเข้าใจกระบวนการ "ตุลาการภิวัตน์" ในสังคมไทยจำเป็นต้อง
ที่จะต้องเข้าใจอีกสองมิติด้วยกัน มิติแรก ได้แก่ บุคคลที่มีบทบาททำหน้าที่
ในกระบวนการ "ตุลาการภิวัตน์" อีกมิติหนึ่ง ได้แก่ ปฏิบัติการณ์จริงและผลกระทบ
ของ "ตุลาการภิวัตน์"

อาจารย์อายาโกะ โทยามะ⁹ (แห่งมหาวิทยาลัยเกียวโต) ได้ศึกษาสำรวจ
ประวัติของคณะกรรมการองค์กรอิสระที่เกี่ยวข้องกับการฟ้องต่อผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง
หรือการเลือกตั้ง เช่น ศาลรัฐธรรมนูญ ป.ป.ช. กกต. ผู้ตรวจการแผ่นดิน
เพื่อที่จะทำให้เข้าใจส่วนที่ลึกมากขึ้นของกระบวนการตุลาการภิวัตน์

การศึกษาที่มาของบุคลากรผู้ที่เข้ามามีบทบาททำงานในองค์กรอิสระ
ในสังคมไทยอย่างละเอียด ทำให้อาจารย์อายาโกะมองเห็นว่าองค์กรอิสระนั้น

9 สำนักข่าวประชาไท, "เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: อายาโกะ โทยามะ-วิเคราะห์การคัดเลือก
กรรมการองค์กรอิสระ" (26 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65461>

"มีปัญหา คือ กรรมการมาจากกลุ่มเดียวกัน ส่วนใหญ่มาจากข้าราชการที่อายุเกษียณแล้ว ในไทย ประเด็นนี้อาจเป็นเรื่องปกติ แต่สำหรับองค์กรอิสระอินโดนีเซีย ไม่ปกติเลย ดิฉันคิดว่าองค์กรอิสระไทยก่อตั้งเป็นสวัสดิการของข้าราชการอายุเกษียณแล้ว"

อาจารย์อายาโก ได้พยายามอธิบายโดยมองเห็นถึงสายสัมพันธ์ที่ลึกและกว้างขวางกว่าความสัมพันธ์เฉพาะกลุ่มตุลาการเท่านั้น โดยเธอเน้นว่า "ตุลาการภิวัตน์ไทย มีสองมิติ มิติที่หนึ่ง การขยายอำนาจของฝ่ายตุลาการ อย่างที่ทุกท่านรู้จักกันแล้ว แต่ยังมีมิติที่สอง คือ การขยายอิทธิพลของฝ่ายบริหาร หรือข้าราชการประจำ สำหรับมิติที่สอง ดิฉันยังไม่เข้าใจชัดเจนแต่คิดว่ากรรมการ หรือผู้พิพากษาส่วนใหญ่มาจากข้าราชการที่เกษียณอายุแล้ว พวกเขาเคยมีตำแหน่งสูง ดังนั้น พวกเขาน่าจะมีเส้นหรือคอนเนกชันกับกระทรวงต่างๆ" และจากที่อาจารย์อายาโกเห็นสายสัมพันธ์ที่กว้างขวางเช่นนี้ จึงทำให้เธอสรุปไว้ว่า "ดังนั้น ดิฉันเข้าใจว่าตุลาการภิวัตน์ไทยเป็นปรากฏการณ์ ไม่ใช่แค่ฝ่ายตุลาการแต่เป็นฝ่ายบริหารด้วย"

พร้อมกันนั้น อาจารย์อายาโกก็ได้ทำให้มองกว้างออกไปว่า "องค์กรอิสระก็คือกระบวนการยุติธรรมทั้งกระบวนการ ดังนั้น ดุลยพินิจระหว่างองค์กรอิสระต่างๆ เป็นสิ่งสำคัญเพื่อรับรองความยุติธรรมของกระบวนการยุติธรรม เพราะว่าไม่มีใครที่เป็นกลางโดยแท้จริง ปัญหาขององค์กรอิสระไทยไม่อยู่ที่กรรมการ แต่อยู่ที่โครงสร้างองค์กร เพื่อรับรองความยุติธรรม ลักษณะของกรรมการและผู้พิพากษาต้องแตกต่างกัน กรณีของอินโดนีเซีย ไม่ทับซ้อนเลย แต่ของประเทศไทยทับซ้อนมาก พวกเราเข้าใจได้ง่ายว่าไม่มีความยุติธรรมใช่หรือไม่ พวกเขาสลับกันดำรงตำแหน่งตลอดไป ดังนั้น ดิฉันคิดว่าเพื่อแก้ไขปัญหองค์กรอิสระไทย ต้องแก้ไขคุณสมบัติของกรรมการหรือผู้พิพากษาของศาลรัฐธรรมนูญ "

การพิจารณา “ตุลาการภิวัตน์” จำเป็นต้องพิจารณาถึงปฏิบัติการจริงและผลกระทบของ “ตุลาการภิวัตน์” อาจารย์ปิยบุตร แสงกนกกุล¹⁰ ได้ทำให้มองเห็นถึงปฏิบัติการจริงและผลกระทบของ “ตุลาการภิวัตน์” โดยได้แบ่งออกเป็น 3 หัวข้อ ได้แก่ การทบทวนปฏิบัติการของตุลาการภิวัตน์ (สามช่วงเวลาในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา) คำพิพากษาแบบตุลาการภิวัตน์ส่งผลกระทบทางการเมืองอย่างไร (ซึ่งมีผลในสี่ด้านด้วยกัน) และเหตุปัจจัยอะไรสนับสนุนให้ศาลผลิตคำพิพากษาแบบที่เรียกว่า “ตุลาการภิวัตน์”

ผลสรุปของปฏิบัติการการเมืองของตุลาการภิวัตน์ในสามช่วงเวลานั้น อาจารย์ปิยบุตรได้สรุปไว้สั้นๆ แต่ชัดเจนมากกว่า “ตุลาการภิวัตน์ทั้งสามภาคได้ทำลายพลังของกลุ่มการเมืองเดียวกันทั้งหมดคือ ไทยรักไทย พลังประชาชน เพื่อไทย ซึ่งทั้งสามภาคจบลงด้วยการล้มรัฐบาลหมด”

คำพิพากษาแบบตุลาการภิวัตน์ได้ทำให้เกิดส่งผลกระทบอยู่ 4 ด้านได้แก่ “คำพิพากษาที่กำจัดการเมืองโดยตรง, คำพิพากษาที่ทำลายความชอบธรรมของรัฐบาล, คำพิพากษาที่ปกป้องแดนอำนาจของพวกเขาเอง และ คำพิพากษาร้างสูญญากาศในทางการเมือง” ซึ่งผลกระทบทั้งสี่ด้านนี้มีผลอย่างไพศาลต่ออนาคตของสังคมไทยอย่างสูง

อาจารย์ปิยบุตรได้มองเหตุปัจจัยอะไรสนับสนุนให้ศาลผลิตคำพิพากษาแบบที่เรียกว่า “ตุลาการภิวัตน์” ไว้ว่ามีส่วนสัมพันธ์กันในหลายด้าน ได้แก่ รัฐธรรมนูญที่เปิดโอกาสให้ตุลาการตีความได้, นัก (ผู้) ร้อง, วาทกรรมตุลาการภิวัตน์อันเป็นผลมาจากพระราชดำรัส 25 เมษายน 2549 และความรู้สึกของสังคมที่เชิดชูความเป็นกลางของศาล ซึ่งทั้งสี่ด้านนี้เป็นพลังผลักดันให้เกิดความกล้าที่จะสร้าง “ตุลาการภิวัตน์” ที่ทำให้เกิดคำพิพากษาที่มุ่งเน้นกำจัดการเมืองฝ่ายตรง

10 สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่: ปิยบุตร แสงกนกกุล - ตุลาการภิวัตน์วิธี” (2 พฤษภาคม 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/05/65569>

กันข้ามของตนโดยตรงโดยมีผลทำลายความชอบธรรมของรัฐบาลที่ไม่ใช่พวกตน และสามารถปกป้องแดนอำนาจของพวกเขาเอง และในท้ายที่สุดก็สร้างคำพิพากษา สร้างสัญญาภาคในทางการเมืองอันนำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงนอกรัฐธรรมนูญอันได้แก่การรัฐประหารนั่นเอง

อาจารย์ปิยบุตรได้สรุปความหมายของ “ ตุลาการภิวัตน์ ” ไว้อย่างกระชับรัดและชัดเจนว่า "หากเราจะลองให้นิยามดู ในความเห็นของผมคือเป็นขบวนการที่ศาลเข้ามามีบทบาททางการเมืองผ่านการตัดสินคดี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทำลายกลุ่มการเมืองที่เป็นอันตรายหรือภัยคุกคามต่อระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตุลาการภิวัตน์อาศัยความชอบธรรมแบบเสรีแบบประชาธิปไตย หลักนิติรัฐ ในการเข้าไปตรวจสอบองค์กรที่มาจากการเลือกตั้ง แต่ความชอบธรรมบนหลักการนั้น เขาไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อจำกัดอำนาจขององค์กรที่มาจากการเลือกตั้งเพื่อพัฒนา liberal democracy ให้สมบูรณ์ แต่เขามุ่งหมายที่จะทำลายองค์กรจากการเลือกตั้งที่เป็นภัยคุกคามต่อระบอบของพวกเขามากกว่า "

การเสวนาวิชาการเรื่อง “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน” ได้ทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งมากขึ้นในกระบวนการต่อสู้ทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงสิบปีที่ผ่านมา และได้มองเห็นเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ "Judicialization of Politic" ที่เกิดขึ้นในโลกว่ามีเนื้อหาและปฏิบัติการที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่ทางสังคมและการเมืองวัฒนธรรม ซึ่งน่าจะทำให้มองเห็นหรือมองหาทางออกจากปัญหอันเกิดขึ้นจาก “ตุลาการภิวัตน์” ได้หลากหลายและกว้างขวางมากขึ้น

3.

หากพิจารณาจาก “ปฏิบัติการของตุลาการภิวัตน์ในสามภาค” ตามที่อาจารย์ปิยบุตรได้เสนอไว้ ก็คงมองต่อได้ว่าปฏิบัติการนี้ส่งผลกระทบต่อ “การปกครองโดยนิติธรรม” และ “ความเป็นธรรมในสังคม” อย่างยิ่ง แต่ประเด็นสำคัญที่จะต้องเข้าใจ “ตุลาการภิวัตน์” ให้รอบด้านมากขึ้น เพราะฐานที่สำคัญที่ทำให้เกิด “ ตุลาการภิวัตน์ ” ได้แก่ คนจำนวนมากยอมรับการเข้ามามีอำนาจการเมืองของศาลอย่างยินยอมพร้อมใจ การทำความเข้าใจคนจำนวนมากเหล่านี้ว่ายอมรับ “การเข้ามาแทรกแซงการเมืองของศาล” ได้อย่างไร เพราะแม้ว่าจะมีนักวิชาการอย่างอาจารย์ปิยบุตรกล่าวหาญมาวิจารณ์ชี้ให้เห็นความผิดถูกของกระบวนการนี้ แต่ก็คนในสังคมต้องยอมรับมากจนกระทั่งทำให้เขากล้าสามารถทำ “ตุลาการภิวัตน์” ขึ้นมาได้

เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้เกิดการยอมรับ “ ตุลาการภิวัตน์ ” ในสังคม อาจจะคิดในกรอบที่อาจารย์สายชลได้อธิบายไว้ กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมและชนชั้นกลาง กลุ่มชนชั้นกลางที่ค่อยๆ ขยับตัวเลื่อนชนชั้นและสถานะได้สร้างมรดกของการมีชีวิตทางการเมืองชุดหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการจัดความสัมพันธ์ของเขากับรัฐ อาจารย์ทามาตะพยายามทำความเข้าใจระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจเช่นนี้ และได้สร้างกรอบทฤษฎีเรื่อง “อำนาจกับอิทธิพล” ที่เป็นรากฐานของการจัดความสัมพันธ์ทางอำนาจนี้ (อาจารย์สายชลได้เลือกมาใช้อธิบายอย่างกว้างขวางในการทำความเข้าใจ “มรดกทางประวัติศาสตร์”) ชนชั้นกลางไทยได้พยายามที่จะสร้างการคานอำนาจ หรือดุลกันระหว่างอำนาจกับอิทธิพลเสมอมา หากในช่วงเวลาใดที่อำนาจมีอำนาจมากเกินไปและเริ่มทำให้ชนชั้นกลางรู้สึกเดือดร้อน ชนชั้นกลางก็จะหันไปหาอิทธิพล แต่เมื่ออิทธิพลเริ่มก่อให้เกิดปัญหาแก่ชนชั้นกลาง พวกเขา ก็จะหันไปพึ่งอำนาจมาจัดการกับอิทธิพล ซึ่งกระบวนการดุลเช่นนี้ได้ส่งผลทำให้ชนชั้นกลางสามารถดำรงอยู่ได้โดยที่ไม่กระทบกระเทือนอะไรมากนัก กล่าวได้ว่า คนไทยในรัฐไทยสมัยใหม่มีคุณลักษณะ

พิเศษ คือ เล่นการเมืองเป็นเพราะแม้ว่าจะจำเป็นอยู่กับอำนาจแต่ไม่เคยไว้อำนาจ ดังนั้นมรดกการคานอำนาจหรือจัดความสัมพันธ์แบบรักษาดุลอำนาจจึงถูกชนชั้นกลางหยิบขึ้นมาใช้

ขณะที่ชนชั้นกลางที่ค่อยๆ ขยายตัวมาเป็นระลอกๆ และยังคงความอ่อนแอของชนชั้นเพราะที่ไม่สามารถจะจัดองค์กรได้ (ดังที่จะเห็นได้ว่าสังคมเพิ่มมี "พื้นที่สาธารณะ" ที่เราสื่อสารกันได้กว้างจริงๆ เมื่อไม่นานมานี้เอง) ซึ่งทำให้ชนชั้นกลางทั้งหมดลวนแล้วแต่ต้องยอมรับ moral ที่รัฐสร้างและฝังเอาไว้ได้แก่ ศาสนาพุทธ คนดีปกครองบ้านเมือง และ ความสูงส่งของอำนาจรัฐ (ซึ่งแตกต่างจากพลเมืองญี่ปุ่น) และ moral ชุดนี้ก็สามารถกลายมาเป็นเครื่องมือที่ใช้อำนาจคานกับอิทธิพล/อิทธิพลคานกับอำนาจ ดังที่จะเห็นชัดเจนจากการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรเพื่อประชาธิปไตยและกลุ่มคณะกรรมการประชาชนเพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

หากพิจารณาจากการใช้ฐานมรดกทางวัฒนธรรมของการคานอำนาจ ถูกใช้เข้มข้นในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา ดังนั้น อาจจะมองต่อไปว่าเมื่อนักรัฐศาสตร์พูดถึงเรื่องวงจรอุบาทว์ทางการเมือง ความหมายก็อาจจะเป็นไปได้ว่าลึกลงไปของวงจรอุบาทว์คือยุทธวิธีของการคานอำนาจของชนชั้นกลางนี้เอง (วงจรที่เริ่มจากการเลือกตั้ง Happy Honeymoon รัฐประหาร แล้วกลับมาเลือกตั้งอีก) ถ้าหากว่าการกระทำระดับชาตินี้คือ ยุทธวิธีการคานอำนาจของชนชั้นกลาง คำถามที่จะต้องถาม ได้แก่ มรดกเก่าแบบนี้จะทำงานในพื้นที่การเมืองระดับชาติอย่างเข้มข้นต่อไปได้หรือไม่ เพราะมรดกวัฒนธรรมนี้มีเพียงเป้าหมายเดียวคือการปกป้องอำนาจของชนชั้นนำ ซึ่งในประเด็นนี้อาจารย์ปิยบุตรกล่าวถึง "ข้อดีในข้อเสีย" ที่ปฏิบัติการ "ตุลาการภิวัตน์" ก่อขึ้น ได้แก่ การเริ่มสูญเสียความเชื่อมั่นใน "ตุลาการ" และเริ่มเกิดความขัดแย้งทางความคิดมากขึ้น ดังนั้น จึงคงจะไม่ง่ายนักที่จะรักษาสถานะตุลาการทางอำนาจวัฒนธรรมไว้แบบเดิม

หากสถานการณ์ยังไม่เปลี่ยนแปลงอะไร จากแนวการวิเคราะห์ทั้งหมด ที่กล่าวมานี้ ก็คงจะสรุปได้ว่าอนาคตของสังคมไทยภายใต้อำนาจตุลาการ คือ การต่อสู้ยังไม่จบ ตุลาการก็ยังคงรอจังหวะเวลาที่จะแสดงบทบาท แต่ก็จะเป็นการนำมาใช้เพื่อที่จะเปิดโอกาสให้ใช้ดาบต่อไป ได้แก่ การรัฐประหาร

ประเด็นที่น่าจะต้องขบคิดและเฝ้ามองกันต่อไป ก็คือ กรอบความคิดในการอธิบายการเคลื่อนไหวทางการเมืองของ "ตุลาการภิวัตน์" ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องและสอดคล้องไปกับการพิจารณาถึงการเชื่อมโยงระหว่างชนชั้นสูงหลายกลุ่ม ดังที่อาจารย์สายชล อาจารย์กฤษณ์พชร และอาจารย์อายุโก ได้เสนอไว้ว่ามีความสัมพันธ์เชื่อมโยงอย่างกว้างขวางและเชื่อมหลายมิติในระยะหลังๆ นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ได้ปิดป้ายให้แก่การ “เกาะกลุ่ม” และการเคลื่อนไหวของกลุ่มชนชั้นสูงด้วยคำใหม่ที่มีพลัง โดยมองไปในลักษณะของ “เครือข่าย” (Network) แต่อย่างไรก็ตาม หากไม่ระมัดระวังเพียงพอ การใช้คำว่า “เครือข่าย” ก็อาจทำให้มองความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนชั้นสูงผิดพลาดไปได้ เพราะการใช้คำว่า “เครือข่าย” จะทำให้เข้าใจไปได้ว่าชนชั้นสูงทั้งหมดเกาะกันแน่นเหนียวและจะมีแนวโน้มที่จะเคลื่อนไหวไปในทิศทางเดียว

หากพิจารณา “ข้อดีในข้อเสีย” ประการหนึ่งที่อาจารย์ปิยบุตรได้กล่าวเอาไว้ ก็คือ การเกิดตุลาการภิวัตน์ได้ทำให้คนจำนวนหนึ่งสูญเสียศรัทธาที่เคยมีต่อตุลาการ ความเสื่อมศรัทธาเช่นนี้ได้ปรากฏให้เห็นชัดมากขึ้นในช่วงเวลาที่ผ่านมาซึ่งปรากฏเด่นชัดมากในช่วงการต่อสู้ 10 ปี กล่าวได้ว่าในโลกนี้ไม่มี closed system ต่อให้ระบบวิทยาศาสตร์ดีขนาดไหนก็ยังมีระบบปิดที่ 100 เปอร์เซ็นต์ การใช้คำว่า “เครือข่าย” (Net work) อาจจะทำให้เราจินตนาการไปสู่ระบบปิดที่เข้มแข็ง ซึ่งไม่เคยมีอยู่จริงในโลก ดังนั้น เราคงจะมีความหวังถึงความเปลี่ยนแปลงที่ดีกว่าได้ เพราะตัวอย่างของการก่อรูปและการสืบทอดชนชั้นของชนชั้นนำที่ครองประเทศไทยมาก็จะพบว่าชนชั้นนำสามารถมี “เครื่องมือ” ใช้ในทางการเมืองที่หลากหลาย และชนชั้นนำก็จะเลือกใช้ให้ถูกจังหวะถูกสถานการณ์ ไม่ว่าจะเป็น

กลุ่มทุน ข้าราชการพลเรือน ศาล ทหาร ชนบ้าน ลูกเสือชาวบ้าน ฯลฯ การเลือกใช้โดยการดึงมาเป็นพวกเช่นนี้ย่อมแสดงคุณภาพของความสัมพันธ์ทางอำนาจ วัฒนธรรมอีกลักษณะหนึ่งที่ไม่อาจจะแทนด้วยคำว่า “เครือข่าย” ได้

ในที่นี้ขอเสนอการเรียก “การเกาะกลุ่ม” ของชนชั้นนำที่สามารถสร้างกระบวนการสืบทอดชนชั้นมาอย่างน้อยห้าทศวรรษนี้ ด้วยคำว่า “Party of order” และใน “Party of order” นี้แต่ละหน่วยแต่ละกลุ่มมีอิสระโดยสัมพันธ์ในการเคลื่อนไหว แต่อยู่ภายใต้กรอบความเห็นพ้องต้องกัน (consensus) ใหญ่ชุดหนึ่ง

การเสนอให้พิจารณา “การเกาะกลุ่ม” ชนชั้นสูงด้วยกรอบคิด/คำว่า Party of Order แทน Net Work ก็เพียงหวังว่าอาจจะทำให้มองเห็นหรือคาดการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตได้ในระดับหนึ่ง เพราะจะสามารถมองเห็นถึง “ความเห็นร่วมกัน” ที่แปรเปลี่ยนและส่งผลต่อการเคลื่อนไหวที่แตกต่างกันออกไป และที่สำคัญ ต้องมีความเปลี่ยนแปลงใน Party of order เพราะจะไม่สามารถสร้างความเห็นพ้องต้องกันที่เป็นชุดเดียวกันได้ตลอดเวลา อาจารย์สายชลได้เสนอให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมความคิดที่สำคัญที่ก่อให้เกิดความคิดเรื่อง “ราชประชาสมาสัย” ความว่า “(ชนชั้นกลาง) จึงส่งเสริมการสร้างพระราชอำนาจนำ เขาจะบริจาค ให้ความร่วมมือในทุกด้านเพื่อเสริมสร้างพระราชอำนาจนำ และทำให้ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ภายใต้อุดมการณ์ราชประชาสมาสัย เป็นที่พึงของเขา ราชประชาสมาสัยเริ่มต้นขึ้นในปี 2500 ในยุคจอมพล ป. ก่อนที่สฤษดิ์จะรัฐประหาร พระเจ้าอยู่หัวฯ พระราชทานคำนี้และพระราชทานความหมายไว้ว่า หมายถึงพระราชาและประชาชนยอมพึ่งพาอาศัยกัน ที่นี้น่าสังเกตว่า “สม” กับ “อาศัย” สม คือความเท่าเทียม ดิฉันคิดว่าแนวคิดเรื่อง ราชประชาสมาสัย ชนชั้นกลางรับเอามาใช้เห็นได้ชัดในเหตุการณ์ 14 ต.ค. 2516 ความคิดนี้ถูกเน้นมากในปี 2515-2516 เป็นการเน้นราชประชาสมาสัยเพื่อต่อต้านถนอม ประภาส” และต่อมา

“ในทศวรรษ 2530 คนกลุ่มนี้ (นักวิชาการกลุ่มอาจารย์ช้อยนันต์: ผู้เขียน) มีความสำนึกในศักยภาพทางปัญญาของตัว ที่จะกำหนดอนาคตของประเทศ แต่เขาก็ตระหนักในข้อจำกัดของเขาเนื่องจากการเมืองที่ยังไม่เป็นประชาธิปไตยมากพอ จึงต้องอาศัยอุดมการณ์ราชประชาสมาสัยในการผลักดันการปฏิรูปการเมือง คนกลุ่มนี้คิดว่า การพัฒนาให้เกิดสถาบันและกระบวนการที่เป็นระบบอันต่อเนื่อง ยั่งยืน เป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่ง”

แต่ต่อมาก็เกิดความเปลี่ยนแปลงความคิดจากราชประชาสมาสัย “พอมาถึงกลางทศวรรษ 2530 ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เปลี่ยนความหมายไปแล้ว จากแบบราชประชาสมาสัย เป็นแบบพ่อแห่งชาติ โดยที่ในช่วงนี้พระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจอย่างเต็มที่แล้ว ตุลาการภิวัตน์เป็นผลมาจากระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แบบพ่อแห่งชาติ”

การสร้างปฏิบัติการทางการเมืองในช่วงเวลา “ก่อนราชประชาสมาสัย” และ “หลังราชประชาสมาสัย” ก็เป็นคนที่ไม่ใช่กลุ่มเดียวกันทั้งหมด ขณะเดียวกันในแต่ละกลุ่มย่อยก็มีอิสระโดยสัมพัทธ์ในการสร้างกิจกรรมทางการเมืองของตนเอง ที่สำคัญ ในแต่ละช่วงเวลาของ Party of order ก็ไม่จำเป็นต้องยาวนาน ตัวอย่างที่เห็นชัดเจน Party of order ที่สามารถสนับสนุน นโยบายให้ขึ้นนามีอำนาจมีชีวิตรอยู่แค่ช่วง 10 ปีกว่าเอง หรือ Party of order ที่เกิดขึ้นในบราซิล ก็คือกลุ่มฝ่ายขวา เข้ามา สร้าง consensus ร่วมกันและเคลื่อนไหวกันซึ่งก็อยู่ได้ไม่นานนัก

ในปัจจุบันนี้ หากคิดจากกรอบคิดว่าย่อมมีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นใน Party of order (ซึ่งเชื่อว่ามี) เช่น ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มบูรพาพยัคฆ์ กับกลุ่มวงศ์เทวัญ เป็นต้น การศึกษาในบางแง่มุมที่ละเอียดมากขึ้นก็อาจจะทำให้อธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ได้ดีขึ้น แม้กระทั่ง กระบวนการเกิด “ตุลาการภิวัตน์” ที่มีการเรียงลำดับปฏิบัติการจากศาลไปสู่ทหารนั้น ในอนาคต ศาลและ

ทหารจะยังคงเป็นพันธมิตรกันอย่างน้อยอีกยาวนานหรือไม่ เพราะในความเป็นจริง Party of order อาจจะทำให้มองเห็น crack เป็นรอยเปลี่ยนรอยแตกที่จะทำให้เห็นอนาคตบางส่วนที่เกิดขึ้นตรงนี้ได้ เหตุการณ์สำคัญๆ เช่น 14 ตุลาคม 2516 ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะนักศึกษาอย่างเดียว หากแต่เกิดขึ้นเพราะมีรอยแตกระหว่าง พลเอกกฤษณ์ สีวะรา กับกลุ่มสามทหารราชย์ หรือ เหตุการณ์ 6 ตุลา 2519 ก็ไม่ได้เกิดขึ้นเพราะความเป็นเนื้อเดียวกันของทหาร ดังที่ก่อนการรัฐประหารพลเรือเอกสัจด์ ชลออยู่ กล่าวในที่ลับว่าจะมีคนจ้องจะปฏิวัติอยู่ ดังนั้นในกรอบคิด Party of order จึงมักจะตั้งคำถามว่า crack ซึ่งน่าจะอยู่โดยทั่วไป

ในด้านหนึ่งของกระบวนการเกิด "ตุลาการภิวัตน์" อาจจะเป็นกลุ่มก้อนเดียวกันที่ชัดเจน แต่หากพิจารณาจากหลายแง่มุมโดยเน้นศึกษาความเป็นอิสระโดยสัมพัทธ์ของกลุ่มภายใน Party of order ซึ่งน่าจะมียุทธศาสตร์ และการต่อรอง/เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มย่อยในท้ายที่สุดแล้ว จึงจะนำไปสู่การสร้างหรือการเปลี่ยนความเห็นร่วม (consensus) ที่จะส่งผลต่อปฏิบัติการของกลุ่มชนชั้นนำทั้งหมด

ตัวอย่างที่อาจารย์สมชายยกขึ้นมา ได้แก่ กรณีของผู้พิพากษาที่ช่วยคดีคุณจินตนา ขณะเดียวกันก็ใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวในการทำให้ศาลขยายเวลาการทำงานเพื่อประกันผู้หญิงคนหนึ่ง โดยเขาอ้างอิงว่า “เขาเป็นผู้พิพากษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ” ตัวอย่างนี้อาจจะทำให้คิดต่อเนื่องไปได้ว่าการหลุดออกจากกรอบปฏิบัติการโดยทั่วไปของสมาชิก “ตุลาการ” อันเกิดจากการยึดมั่นใน “ความเห็นพ้องร่วมกัน” สามารถที่จะเกิดขึ้นได้อย่างเป็นอิสระ กล่าวได้ว่าการอยู่ภายใต้อัตลักษณ์แบบนี้กลับทำให้คนบางคนสามารถคิดอะไรบางอย่าง/รู้สึกอะไรบางอย่าง หรือมีความกล้าในการทำอะไรบางอย่างที่หักออกจากขนบได้ ดังนั้น การอ้างว่าเป็นผู้พิพากษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ก็อาจจะเปิดโอกาสให้สิ่งที่เราเรียกว่า Party of order มีอิสระโดยสัมพัทธ์อีกแบบหนึ่งขึ้นมาก็ได้ ซึ่งมองลึกลงไปได้ดีกว่าชุดความคิดครอบงำชุดหนึ่งที่

คิดว่าควบคุมมนุษย์ได้อย่างสมบูรณ์ กลับไม่สามารถที่จะทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ ความจงรักภักดีต่อชุดความคิดกลับเปิดช่องให้มนุษย์บางคนใช้อัตลักษณ์อันนี้ไปทำอะไรบางอย่าง และทำให้เขาภาคภูมิใจ และกระทำให้สิ่งที่มองจากสังคมชาวพุทธ (งดงามมากในการช่วยผู้หญิงคนหนึ่ง) แต่ขณะเดียวกันก็ได้ "ทำลาย" ปรากาการของความศักดิ์สิทธิ์ของระบบราชการศาลลงไป

ที่สำคัญ หากพิจารณาอย่างเป็นประวัติศาสตร์จะพบว่าในท่ามกลางการสืบทอดชนชั้นของชนชั้นนำและการสืบทอดชนชั้นของชนชั้นกลางที่สืบทอดกันมานานในทศวรรษนี้ได้สร้างระบบเกียรตินิยมขึ้นมาซึ่งได้ผนวกคนเข้ามารวมมากมาย ในระบบเกียรตินิยมที่ผนวกรวมเอาคนเข้ามารวมมากมายนั้นไม่มีทางที่จะสร้างความเป็นหนึ่งเดียวหรือทำให้เกิดการเคลื่อนไหวที่เป็นไปในทางเดียวกันในลักษณะแบบเครือข่ายได้ แม้กระทั่งการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่ม กปปส. ก็เห็นได้ชัดเจนว่าไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกันอย่างแท้จริง การเคลื่อนไหวในแต่ละครั้งอาจจะมีการสร้าง "ความเห็นพ้อง" (Consensus) บางอย่างที่ทุกคนร่วมกันในจังหวะสู้รบ แต่ในแต่ละกลุ่มก็มีความแตกต่างกัน แน่แน่นอนว่าในความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงมานาน ทำให้เกิดการสร้างความเห็นร่วมกันชุดหนึ่งขึ้นมา ซึ่งกว้างขวางมากพอสมควร กว้างขวางจนผลักดันให้คนจำนวนหนึ่งไปเป่านกหวีด และไปทำอะไรได้อย่างที่ไม่ได้คาดมาก่อน

นอกจากการเสนอให้คิดด้วยคำใหม่ party of order แทนการคิดด้วยคำที่ทำให้จินตนาการถึงความเป็น "เครือข่าย" แล้ว ในความเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกประการหนึ่งที่สำคัญมาก ได้แก่ การเกิดความคิด "ความเป็นสาธารณะ" (Publicness) กล่าวได้ว่าความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงสองสามทศวรรษที่ผ่านมาได้ทำให้คนจำนวนมากในสังคมไทยดำรงชีวิตอยู่บนฐานของการจัดสรรทรัพยากรสาธารณะ ดังนั้นคำว่า "สาธารณะ" จึงมีความหมายเปลี่ยนแปลงไปจากสมบัติกลางที่ไม่มีเจ้าของและเราทุกคนถลุงได้อย่างเสรี มาสู่การเชื่อมโยงตนเองกับพื้นที่ส่วนกลางที่ตนเองต้องร่วมดูแลรักษา การเมืองเริ่มกลายเป็น "พื้นที่

สาธารณะ" ในความหมายใหม่มากขึ้น พื้นที่แห่ง “ความเป็นสาธารณะ” ที่เกิดขึ้นใหม่นี้มีคุณลักษณะที่เด่นมากกว่าเดิม ได้แก่ ความคิดเรื่องความเสมอภาค ซึ่งน่าจะส่งผลต่อการคิดและรู้สึกในเรื่องของอำนาจสูงสุดไม่มากนักน้อย ดังนั้น โอกาสที่ "ตุลาการภิวัตน์" จะสามารถใช้คำพิพากษาไปในลักษณะสามช่วงเวลาที่ผ่านมาอย่าง ที่อาจารย์ปิยบุตรกล่าวไว้ก็อาจจะเกิดได้ยากมากขึ้นกว่าเดิม

4.

ในช่วงเวลาหนึ่งทศวรรษที่ผ่านมา ความขัดแย้งทางการเมืองเฉพาะหน้าได้ทำให้ความแตกแยกระหว่างประชาชนขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางอย่างไม่เคยประสบกันมาก่อน และความขัดแย้งแตกแยกนี้ได้ลึกซึ้งและรุนแรงจนดูเหมือนว่าไม่มีใครกลุ่มใดจะพึงเสียงจากคนกลุ่มอื่นๆ การคิด/เขียน/สัมมนาทางวิชาการก็จะถูกมองอย่างระแวดระวังสงสัยไว้ล่วงหน้าว่าเป็นการทำเพื่อสนับสนุนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม หน้าที่ทางวิชาการก็ต้องทำกันต่อไป

การจัดสัมมนาวิชาการเรื่อง "เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ในแผ่นดิน" ช่วยทำให้เกิดความเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองวัฒนธรรม/การเมืองการเคลื่อนไหวได้ชัดเจนมากขึ้น ไม่ว่าจะมองจากจุดยืนของกลุ่มใดหรือฝ่ายใด แม้ว่าความรู้ที่วิทยากรได้พยายามสร้างขึ้นเพื่อทำความเข้าใจร่วมกันนี้อาจจะยังไม่สามารถเข้าไปแปรเปลี่ยนวิธีคิดวิธีรู้สึกของผู้คนได้ทั้งหมด แต่ก็ยังคงมีความหวังว่าในอนาคตอันใกล้ คนในสังคมไทยจะเปิดใจ/เปิดความคิดเพื่อที่จะเข้าใจผู้อื่นและเข้าใจความเปลี่ยนแปลงของสังคมมากขึ้น

บรรณานุกรม

กฤษณ์พชร โสมณวัตร, “อำนาจแห่ง ‘อัตลักษณ์’ ตุลาการ” *นิติสังคมศาสตร์* 7, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2557).

สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: กฤษณ์พชร โสมณวัตร-การประกอบสร้างอัตลักษณ์ตุลาการไทย” (26 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65447>

สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: ปิยะบุตร แสงกนกกุล - ตุลาการภิวัตน์วิถี” (2 พฤษภาคม 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/05/65569>

สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: โยชิฟูมิ ทามาตะ-ประชาธิปไตยไทยกับตุลาการภิวัตน์” (22 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65384>

สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: สมชาย ปรีชาศิลป์กุล-กำเนิดและความพลิกผันของการเมืองเชิงตุลาการ” (25 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65432>

สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: สายชล สัตยานุรักษ์-มรดกประวัติศาสตร์ จุดกำเนิดตุลาการภิวัตน์” (23 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65406>

สำนักข่าวประชาไท, “เมื่อตุลาการเป็นใหญ่ฯ: อายาโกะ โทยามะ-วิเคราะห์การคัดเลือกกรรมการองค์กรอิสระ” (26 เมษายน 2559). สืบค้นเมื่อ 22 พฤษภาคม 2559 จาก <http://prachatai.org/journal/2016/04/65461>